

Bir Erivan-Mardin-Duhok yolculuđu

Munzur em

Erivan'da bir "Zaza Konferansı"

Ekim ayı başlarında değerli müzisyenimiz Mikail Aslan, telefonda "Erivan'da Kirmanclar (Zazalar) üzerine bir konferans düzenleniyor, bir tanıdık bana katılabilecek kişilerin isimlerini sordu, ben de senin adını verdim" dediğinde, içimden "çok tuhaf" demekten alamadım kendimi. Gerçekten de tuhaf bir durum ile karşı karşıyaydık. Erivan Ermenistan'ın başkentidir. Bu ülkede Kirmancların (Zazaların) yaşamadığını biliyorum. Hal böyle iken orada Kürtlerin bu kesimi ile ilgili konferans düzenlenmesi pek de normal bir durum sayılmazdı. Sayılmazdı ama kimi Ermenilerin yıllardır, "Zazalar Kürt değiller" hatta "Kürt değil Ermenidir" görüşünü yaygınlaştırmak için harcadıkları çabanın yabancı olmama için, bu iş bana şaşırtıcı gelmedi.

Adı "The Zaza People: History, Language, Culture, İdentity" (Zaza Halkı: Tarih, Dil, Kültür ve Kimlik) olan Konferans "The International Journal Iran and the Caucasus (Uluslararası İran ve Kafkasya Dergisi)'nin yayına başlamasının 15. Yılı kutlamaları çerçevesinde düzenlenmişti.

Sonraki günlerde konuşma özetleri ve program elime geçtiğinde, onun politik amaçlarla düzenlenen bir konferans olduğuna ilişkin kanımın ne kadar haklı olduğunu gördüm. Ve önce tereddüt ettiysem de sonradan katılmaya karar verdim.

Erivan'a yolculuk

Erivan yolculuğum 27 Ekim 2011 günü, Van depreminin yarattığı üzücü bir ortamda başladı. Yolculuk, önce Berlin'den Prag'a, oradan da Erivan'a uçarak gerçekleşti.

Erivan'a vardığımda saat sabaha karşı 04.15'ti. Vize bürosuna uğrayıp gerekli formları doldurmak, Erivan Havaalanı'nda yaptığım ilk iş oldu. Doğrusunu söylemek gerekirse bu iş tahmin ettiğimden daha kısa sürede gerçekleşti. Ama sıra pasaport kontrolüne gelince, çabukluktan eser kalmadı ve yüzün üzerinde yolcu, bilmediğimiz bir nedenle, en az bir saat beklemek zorunda kaldık. Bu arada, kontrol noktalarının bulunduğu yerden bir kaç kez bağırtılar geldi fakat Ermenice bilemediğim için ne olduğunu anlama şansım olmadı. Sonra ise kontrol işi 12 noktada birden başladı ve oldukça hızlı bir şekilde sonuçlandı.

Pasaport kontrolünden sonra valizimi alıp dışarıya çıktığımda, saat 06'ye yaklaşıyordu. Gözlerim, hemen beni beklemesi gereken Hamo'yu aradı ama boşuna. Hamo, ortalıkta yoktu. Telefon açtım fakat yanıt alamadım. Telefon kapalıydı.

Onu bulamayınca yapabileceğim tek şeyi yapıp taksicilere yaklaştım. Gideceğim otelin adı "Tüfenkyan"dı, onu biliyordum ama elimde adresi yoktu. Sorduğum taksicilerden kimi oteli tanımıyor, kimi ise aynı adla iki otel olduğunu söylüyordu.

Derken iki kişi önüme düştü ve yola çıkmak üzere taksiye davet ettiler beni. Biraz yürüdük, ne var ki önüme düşenler duraktaki taksilerden biri yerine kapalı garajda bekleyen sivil bir arabaya yaklaştılar. Onu görür görmez, gitmekten vazgeçtiğimi söyledim, hiç itiraz etmediler

ve yine birlikte durağa geri geldik. O iki kişi durak yöneticisi ile konuştuğundan sonra uzaklaştılar. Anlaşılan kaçak taksicilik yapanlar vardı.

Bir süre konuşup tartıştıktan sonra nihayet taksilerden birine bindim ve otele gitmek üzere havaalanından uzaklaşmaya başladım.

Bu yolculukta ilk soru, biraz İngilizce bilen taksiciden geldi. Erivan'a daha önce gelip gelmediğimi öğrenmek istiyordu. "Hayır" yanıtını verince de "Erivan çok güzel bir kenttir" diye ilave etti.

"Nüfusu ne kadar?"

"Bir milyon civarında".

"Ermenistan'ın toplam nüfusu?"

"Üç milyondan fazla, dört milyona yakın".

Sorulu yanıtla sohbetimiz sürerken sözü ekonomiye getiriyor ve "Ekonomik durum nasıl?" diyorum. "Aslında kötü değil, iyi ama hükümet para yok deyip duruyor. Bana kalırsa hükümet doğru söylemiyor, para var fakat inkar ediyorlar. Rüşvet çok."

"Rüşvet mi dedin?"

"Evet, rüşvet var hem de çok."

Şoförümüz uzunca bir süre Belçika'da kalmış. Ailesi hala da orada. Eşi ve çocukları Belçika'da olmalarına rağmen kendisi buraya gelmiş, şansını kendi ülkesinde denemek istiyor. Sonraki

günlerde, başka ülkelerden Ermenistan'a dönmüş birçok kişi ile karşılaşılıyor. Anlaşılan diaspora Ermenileri arasında böyle bir eğilim var.

Ne var ki Ermenistan'dan başka ülkelere göç çok daha fazla. Özellikle gençlerden fırsatı bulan kaçıyor. Şu an ülkenin karşılaştığı en önemli sorunlardan bir buymuş.

Bu arada telefonum çalıyor ve karşıma Hamo çıkıyor. "Havaalanında seni bulamadım, niye gelmedin?" diye soruyorum, karşılık olarak "Ben oradayım, sen gözükmedin?" diyor. Meğer müzisyen Cemil Koçgiri de aynı saatlerde gelmiş. Hamo, onun işleri ile meşgul olurken, içeride bir büroya gitmiş ve doğal olarak görüşmemişiz. Beklemeden telefonu taksi sürücüsüne veriyorum, oteli tarif ediyor, yola devam ediyoruz.

Kent merkezini geçip yolu boyunca epeyce gittikten sonra bir otel için oldukça küçük sayılacak bir binanın önünde duruyoruz. "Geldik" diyor şoför. İnanmamış bir havada "Otel burası mı?" diye soruyorum.

"Evet burası."

"Bir yanlışlık olmasın?"

"Hayır hayır, burası."

Parasını ödüyor ve iniyorum. Az sonra Hamo karşıma çıkıyor. Cemil de orada. Odaya çıkıyoruz, saat 07.00. Uyumak için sadece bir saatlik zamanımız var. Nitekim saat 08.00 de telefon çalıyor ve uyanıyoruz. Kahvaltı salonuna indiğimizde, Konferansa katılmak üzere Türkiye ve Kürdistan'dan gelmiş olanlarla karşılaşılıyor. Bilal Zilan dışında içlerinden kimseyi şahsen tanımıyorum ama çoğu ile gıyaben tanışıyoruz. Neşeli bir kahvaltının ardından otobüse binip konferansın yapılacağı Congress Hotel'e doğru yola çıkıyoruz.

Daha sonraki günlerde anlatılanlardan öğreniyoruz ki Erivan üç bölümden ibaret sayılıyor. Daha doğrusu "üç katlı!" bir kent burası. İlk bölümü ya da katı ovada olan kısımdır. Buraya zemin kat da diyebilirsiniz. Onu hafif yamaçlardan oluşan ikinci kat, onu da dik yamaçlardan oluşan üçüncü kat izliyor. Bizim otelimiz en yüksek olan 3. kattadır.

İçeriği ile bize hayli yabancı bir konferans

Kayıt işlemlerinden sonra toplantı başlıyor. Gün 28 Ekim. Açılışta konuşanlar doğal olarak düzenleyiciler oluyor. Tümünü aynı ortak noktaya vurgu yapıyorlar: "Zazalar bir Kafkas halkıdır!" Tabii bunun arkasında gizli asıl vurgu, "Zazalar Kürt değiller" oluyor.

Türkiye ve Kürdistan dışından gelenlerle öteki bir-iki kişi dışında kalan katılımcıların aynı anlayışta olanlardan oluşması, baştan beri dikkatimi çekiyor. Sonradan anlıyoruz ki Konferans düzenleyicileri, Türkiye'den gelen grubun, Kırmancların (Zazaların) etnik kimliği ile ilgili görüşlerini bilmeden kendilerini davet etmişler ve tabii bu da amaçlarıyla uygun bir durum değildi.

"Zazalar Kürt değiller" anlayışına sahip olanların tebliğleri de içerik olarak yetersiz hatta bilimsellikten uzaktı. Diyelim ki Kırmanca (Zazaca)dan bir harfi ya da kelime seçiyor, bunun Kafkas dillerindeki harf ya da sözcüklerle yakınlığını dile getiriyor ve bundan hareketle Kırmanccanın bir Kafkas dili, Zazaların bir Kafkas halkı olduğunu iddia ediyor. Diyebilirim ki bu çizgideki konuşmacıların büyük çoğunluğu, Kırmancca (Zazaca) konuşan halkla ilgili sıradan bilgilere dahi sahip değillerdi. Konferans programının adeta merkezine oturtulmuş olan Dersim ile ilgili bilgiler bakımından da durum farklı değildi. Bir kere bölge olarak Dersim'de Kırmancca konuşanlar kadar, Kurmancca konuşanlarınlar da yaşamakta olduğu gerçeği sürekli göz ardı edilmek istendi. Dini inanç dahil gelenek ve töreler, yaşam tarzı bakımından bu iki kesim arasında herhangi bir fark olmamasına rağmen, onlar Dersim ile ilgili sunumlarda bir gözlerini hep kapalı tuttular. Dersim kültür ve geleneklerini sırf Kırmancca konuşanlara aitmiş gibi göstermek için ter döküp durdular... "Zaza Aleviliği" terimini de yine onlar sayesinde ilk kez bu konferansta duyduk.

Benim konuşmam ilk gün öğleden sonraydı. Bu konuşmada yaptığım ilk iş, konferansın adının yanlışlığına vurgu yapmak oldu. Çünkü konferansta "Zazalar" dense de asıl tartışma konusu Dersimlilerdi. Dersimliler ise geleneksel olarak "Zaza" değil, "Kırmanc" terimini etnik kimlik olarak kullanıyor ve dolayısıyla de "Zaza" terimi bu yöre halkı için bir etnik kimlik adı teşkil etmiyordu. Beri taraftan, "Kırmanc" ise pratikte sadece "Kırmancca (Zazaca)" konuşanları değil, Kürdistan'ın değişik yörelerinde Kurmancca ve Soranca konuşan Kürtler için de kullanılan bir etnik kimlik adıydı.

Üzerinde durduğum ikinci nokta, Kırmancca konuşan halkımızla ilgili olarak yapıldığı gibi, politik amaçlarla bir halka dışarıdan kimlik bulma çabalarının yanlışlığına ve hatta sakıncalarına dikkat çekmek oldu. Bu tutumun, o halkın iradesine haksız bir müdahale

olduğunu, bu bakımdan kendi dili, kültürü ve kimliği ile ilgili karar verme hakkının sadece halkımızın kendisine ait olduğunu çok açık şekilde dile getirmek oldu.

Üçüncü aşamada ise hem tarihi örneklerle hem de Kırmancaların son yüz yılda Kürt ulusal kurtuluş mücadelesindeki rollerine dikkat çekmek suretiyle, bu lehçeyi konuşanlara Kürtten başka bir etnik kimlik bulamanın temelsizliğini ortaya koymaya çalıştım. Bu arada, Türk devletinin Kürtleri bölmek ve mücadelelerini güçten düşürmek amacı ile "Zazalar Kürt değil" tezine sarıldığını, günümüzde bunu bir kampanya şeklinde sürdürdüğünü de belirttim.

Dersim'de Kırmanca ve Kurmanca konuşan halkın iç içe yaşadığını, lehçeleri dışında ekonomik, sosyal ve dini inanç dahil kültürel olarak aralarında her hangi bir farklılık bulunmadığını belirtmek, üzerinde durduğum temel noktalardan bir diğeri oldu. Kaldı ki pek çok Kürt aşireti, bir yerde Kırmanca konuşurken başka bir yörede Kurmanca konuşuyordu. Bir yörede Alevi iken başka yörede Sunniydi. Sırf bu nedenle de olsa iki lehçeyi konuşan halk arasında ulusal kimlik açısından ayırım yapmak gerçekte bağdaşmazdı.

Sonraki iki gün içerisinde çoğu Artuklu Üniversitesinden gelmiş genç arkadaşlar; Serdar Yıldırım, Nadire Güntaş Aldatmaz, Mehmet Ali Demirağ, Nazmi Çiçek, Bilal Zilan, Adnan Oktay, Zübeyde Demirel, Nevzat Anuk ve Ahmet Kırkan, birbirinden güzel sunumlarla hem dil, kimlik, edebiyat ve kültürel açıdan hem de Kırmanca (Zazaca) ile ilgili olarak yapılmakta olan çalışmalar yönünden toplumumuzu tanıtmış oldular; Türk asimilasyon politikasının somut sonuçlarını, toplumumuzdaki kimi sosyolojik değişiklikleri göz önüne serdiler.

Yerinde müdahaleler ve somut verilere dayalı olarak verdiğimiz bilgilerle konferansı düzenleyenler umdukları sonucu elde edemediler. Tersine kendi görüşlerinin ne ölçüde temelsiz, toplumumuzun gerçeklerine ne ölçüde uzak olduğu ortaya çıkmış oldu. Bu nedenle de toplantıya katılmanın çok yararlı olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Öteden beri bu tür toplantılara katılmayı reddetmek yerine, onlarda yer almanın doğru ve gerekli bir tutum olduğunu söyleyenlerdenim.

Ermeni televizyonunun çirkin tutumu

İkinci günün akşamı, bir ara televizyonda katıldığımız konferanstan bahsedildiğini gördük ve görür görmez de sesimizi kesip bakmaya koyulduk. Ancak, program Ermenice olduğu için bir şey anlayamadık. Hakkında konuşulan halk, bizim halkımız olmasına rağmen bizlerden tek bir söz bile aktarılmadı. Televizyonun mikrofon uzattığı kişiler, konferans düzenleyicilerinden üç tanesi ile onlara paralel düşünen bir İtalyandı. O an yanımızda bulunan Ermenistan Kürtleri, konuşanların "Zazaların Ermeni olduklarını söylediklerini" belirttiler.

Televizyonun yaptığı elbet komik, komik olduğu kadar da basın ahlakı ile bağdaşmayan çirkin bir şeydi. Dili, kültürü, tarihi ile bir halkı konu edinen bir konferanstan bahsedeceksiniz ama o halktan katılımcıların görüşlerine bir tek kelime ile bile değinmeyeceksiniz. Bu da "Kafkas Demokrasisi" olsa gerek!

Neyse ki Koçgirili müzisyen Cemil Qoçgîrî ile Ermeni sanatçılar iki akşam sundukları kısa müzik programı ile konferansa renk kattılar, ona hakim olan can sıkıcı ortamı biraz olsun dağıttılar.

Kent olarak Erivan, müzeler, Soykırım Anıtı

28 Ekim günü, beni otele götüren taksi şoförünün de söylediği gibi Erivan hayli güzel bir kent. Kesme taşlı duvarları ile oldukça hoş mimari özelliklere sahip bina sayısı bir hayli fazla. Caddeler geniş ve temiz. Ne var ki kahverenginin hakim olduğu binalar bir süre sonra

monotonlaşip sıkıcı olmaya başlıyor. O kadar ki kaldırımlarda hayli bol olan ağaçlar bile bu monotonluğu gözden uzak tutmaya yetmiyor.

Erivan'da dikkatimizi çeken diğer bir nokta, caddelerdeki tenhalık ve durgunluktu.

Konferansın ikinci günü Tarih Müzesi'ne, üçüncü gün ise İ.S. VI. Yüzyıldan kalma Geghard Kilisesi'ni gezmek, kuşkusuz Erivan'daki programımızın en ilginç noktalarıydı. Elbet, Erivan'a gelip de Soykırım anıtını görmeden gitmek de bizim için büyük bir eksiklik olacaktı. Bu yüzden de konferansın üçüncü günü, Kürt katılımcılar olarak bu yöndeki istemimizi konferansı organize edenlere ilettik ve programda olmamasına rağmen 6 kişilik bir grup halinde onu görmeye gittik.

Kabul etmek gerekir ki bu anıtı gezmek, bizler için benzer başka yerleri gezmekten çok farklıydı. Çünkü bizler, 1915'te yaratılan bu büyük insanlık trajedisinin yaşandığı toprakların çocuklarıyız. Hepimiz, şu veya bu şekilde, dünyanın gözleri önünde soykırıma uğratılmış olan bu halka ait anılarla büyüdük. Ondan da öte, çevremizdeki birçok yerleşim biriminin adı bu gün hala da Ermenicedir. İçimizde, büyüklerinden Ermenilerle ilgili hikayeler dinlemeyen yok gibi. Üstelik 1915 soykırımı sırasında Ermeni kardeşlerine yardım elini uzatan Kürtler oldu ama bizzat bu insanlık suçunun işlenmesinde rol üstlenen Kürt egemenlerinin sayısı ve yaptıkları da unutulacak gibi değil.

Kuşkusuz, bu trajedinin gerçekleştirilmesi kadar, onun, günümüzde hala politik nedenlerle uluslararası alanda gereği gibi kabul edilmemiş olması da büyük bir trajedi, utanç verici bir durumdur.

Ekonomiye dair bir kaç söz

Ermenistan'a adım atar atmaz, fırsat buldukça çevremdeki insanlara ekonomik durum ile ilgili sorular yönelttim. Aldığım yanıtların beni ulaştırdığı sonuç şu oldu:

Her şeyden önce Ermenistan hem coğrafi ve hem de nüfus olarak küçük bir devlet olmanın dezavantajlarını yaşıyor. Bu ülke, yeraltı kaynakları bakımından kayda değer bir zenginliğe sahip değil. Endüstri yok denecek kadar zayıf. Buna karşılık nakliyecilik ve ticaret, Ermenilerin hayli aktif oldukları iki alanı oluşturmaktadır. En büyük ticaret ortakları kuzeyde Rusya güneyde ise İran'dır. Zaten nakliyeciliğin de asıl olarak yöneldiği yerler bu ikisidir.

Hayvancılık ve tarım, ticarettten sonra ki iki büyük ekonomik sektörü oluştururlar. Bir süre önce çıkartılan bir yasa, tarım arazilerinin yüzde 80'inin, 40 dolayında olan aile tarafından satın alınmasına neden olmuş. Yani Ermenistan'da tarım "monark" denilen 40 aile ya da işletme grubunun elindedir. Bundan da öte ülke ekonomisi bir bütün olarak diyaspora Ermenilerinin denetimindedir. Dolayısıyla politikada da bu kesim çok etkin durumda bulunuyor. Ermenistan'da diasporaya rağmen her hangi bir hükümetin her hangi bir konuda ciddi kararlar alıp uygulamasının olanaksızlığı değişik kişiler tarafından dile getirildi.

Ekonomik ve askeri olarak ülke Rusya'ya çok bağlı gözüküyor. Konferans katılımcılarından Avustralyalı Prof. Gary Trompf, bir sohbetimiz sırasında "Bu ülkede ekonomi diye bir şey yok. Burası Rusya'nın bir vilayeti gibi" diyerek mevcut bağımlılığı dile getirdi. Ermenistan-Türkiye sınırına da Rus ordusuna bağlı askeri birlikler yerleştirilmiş. Yani bu sınırı onlar koruyorlar.

Tarih ile ilgili abartmalar

Konferans süresince değişik çevrelerden kişilerle karşılaştık; onlarla çeşitli konularda sohbet ettik, söylenenleri dinledik. Konuştuklarımız arasında Türkiye'den Ermenistan'a göç etmiş olanlar da vardı. Bu ilişki, bazı önemli gözlemler edinmemize yardımcı oldu.

Konuştığımız Ermeniler içerisinde, bölge tarihini ve uygarlıklarını adeta sadece Ermenilere mal eden bir anlayış sık sık karşımıza çıktı. Bir bakıyorsunuz adam çok bilgiç pozlarda, eski Mısır'daki güneş kültürünün aslında Ermenilerden alındığını söyleyebiliyor. Zerdüştlüğü Ermeni kültürünün bir parçası olarak sunabiliyor. Bir keresinde, bu tarz "sohbetine" kulak misafiri olduğum birine: *"Mısır uygarlığı Ermenilere ait olduğu söylenen uygarlıklardan daha eskidir. Dolayısıyla da söyledikleriniz tartışma götürür. Acaba bahsini ettiğiniz şeyleri Ermeniler Mısırlılardan almış olamazlar mı? Zerdüştlük bakımından da durum farklı değil,"* deyince, hayli sert ve bilgiç bir tarzda karşılık "söylediğin gibi değil" dedi. Bize tarihçi olarak tanıtılan adamın saçmalıklarını daha fazla dinlememek için yanından ayrıldım.

İster geçmiş, isterse günümüze ait olsun; Kürdistan'la ilgili hangi gelenek ve töreden, hangi pozitif olaydan bahsedersiniz "Ermenilere ait" deyip geçen tipler üç gün boyunca sürekli olarak karşımıza çıktı. İstedikleriniz kadar bir arada ya da yan yana yaşayan halkların kültür alışverişlerinin karşılıklı olduğunu, Ermeni halkının da başka halklardan pek çok şey aldığını söyleyin; bunu kolay kolay kabul ettiremezsiniz. Hata böyle bir şeyi düşünmeye değer bulmayanları bile gördük.

Yeri gelmişken şunu da belirteyim; bahsini ettiğim abartılı değerlendirmeleri kimi kişi veya gruplara ait olarak da görmemek gerekir. Belki aynı ölçüde değil ama bunu resmi politikanın bir yansıması olduğuna ilişkin örneklerle de şahsen rastladım. Örneğin tarih müzesini gezerken, M.Ö. 600 yıllarına ait bir harita ile karşılaştık. Bu, Ermenilerin çok büyük önem verdiği ve Hazar kıyılarından Akdeniz'e kadar olan geniş bölgeyi kapsayan "Büyük Ermenistan" haritasıydı. Bize kılavuzluk eden müze görevlisinin haritayı işaret ederken "O dönem, bu alanda yaşayan bütün kabileler tek bir dil konuşuyorlardı. Bu dil Ermeniceydi. Bu nedenle biz, Ermeni ulusunun geçmişini MÖ 600 yıllarına kadar götürüyoruz," demesi birçoğumuzun şaşkınca bakışmasına neden oldu.

Bu tutum, ister istemez bana 1930'larda insanlığın yarattığı belli başlı uygarlıkların tümünü Türklere mal etmek için çırpınan Kemalist ırkçıları hatırlatıyor. Kaldı ki insan Türklerin bu tür kof böbürlenmelere başvurma nedenini anlayabiliyor. Sonuçta Türkler askerlikte, devlet yönetmede başarılı olsalar da yıkıcılıktan kurtulup yaratıcı olmayı, bu çerçevede tarihe olumlu katkı sunmayı başaramamış değiller. Oysa Ermeniler öyle değil. Onlar, tarihte, insanlığın kültür hazinesine değerli katkılar sundular. Özellikle de inşaatta, tarım, ticaret ve el sanatlarında çok yetenekli olan bu halkın çocuklarının, böylesine gerçek dışı böbürlenmelere ihtiyaç duyması için her hangi bir neden olmasa gerek. Ayrıca böyle olmayabilirlerdi de. Böyle olmamak, yani tarihe zengin katkı sunmamış olmak, bu tür çarpık ve yanlış bir tarih anlayışını haklı çıkartmaz.

Can sıkıcı öteki bazı söylemler

Bizim Kuzey Kürdistan dediğimiz toprakların önemlice bir bölümü Ermeniler için Batı Ermenistan'dır. Üstelik bu adlandırma, yine sadece belli kişi ve gruplara ait değil, genel olarak hem Ermeni halkının hem de devletin görüşü bu yöndedir. Doğaldır ki konunun, tarihi açıdan değerlendirilmeyi gerektiren yanları var. Ama sözünü ettiğimiz toprakların "Batı

Ermenistan" ya da "Kuzey Kürdistan" olarak değerlendirilmesi, şu an pratikte fazla bir şey ifade etmiyor. Resmîyette ve buna bağlı olarak uluslararası belgelerde buralar "Doğu ve Güneydoğu Anadolu"dur. Üstelik buraları ne biz yönetiyoruz ne de Ermeniler. Bu topraklar Türk egemenliği altındalar, onlar tarafından yönetiliyorlar.

Ne var ki Ermenilerin tersine Kürtler bu topraklarda yaşıyor ve Türk sömürgeciliğine karşı zorlu bir mücadele yürütüyorlar.

Erivan'da konuştuğumuz kişiler içerisinde düşmanlık derecesinde Kürtleri sevmeyenleri gördük. Bu arada "Kürtler bizi katletti Zazalar ise korudu, günü geldiğinde bunu göz önüne alırsınız" diyenler de oldu. Ermeniler arasında Kürtlere karşı var olan bu anti-patîyi, daha önce Ermenistan'da yaşamış olan Avrupa ülkelerindeki kimi Kürtlerden duyduğum için bana fazla yabancı gelmiyor.

Diğer taraftan, insan bu tür görüşlerle karşılaşınca yine de iki noktayı düşünmekten alamıyor kendini.

1) Acaba Kürtlere düşmanlık derecesinde anti-patîsi olanların toplumdaki oranı ve etkileme gücü ne kadardır?

2) Bu anlayış karşısında devletin tutumu nasıldır? Diğer bir deyişle Ermenistan, devlet olarak hastalık dercesine vardırılmış olan bu anlayışa karşı hoşgörülü mü, onu kolluyor mu, yoksa karşı mı?

Bunun için, yine daha önceki dönemlerde Ermeniler arasında yaşamış olan Kürtlerin görüşlerine başvurabiliriz:

Bunların dile getirdikleri ortak nokta, Ermenilerin Kürtleri 1915 soykırımının suçluları olarak gördükleri şeklindedir. Ne var ki bu suçun derecesi ve kapsamı bakımından aralarında tam bir birlik olduğu da söylenemez. Kimine göre Kürtler doğrudan, kimine göre Osmanlı yönetiminin yedek gücü olarak oynadıkları rol nedeniyle suçlular. Kimi ayırım yapmadan bütün Kürtleri suçlarken, kimileri o dönemde Kürtlerden gördükleri desteği unutmamanın önemine dikkat çekiyorlar. Kimine göre "Batı Ermenistan" denilen topraklar, işgal edilmiş Ermeni topraklarıdır. Kimine göre bu topraklar Ermenilerle Kürtlerin ortak yurdudur.

Kanımcı, "Zazalar Kürt değil Ermenidir" tezinin gerçek nedenlerini de yine bu nokta aramak gerekir. İstese de istemesek de günümüzde Ermenilerin "Batı Ermenistan" dedikleri topraklarda yaşamakta olan Ermeniler sayısal olarak "yok" denilecek kadar azlar. Katı Ermeni milliyetçilerinin hesabına göre gelecekte bir gün bu topraklara döndüklerinde, buralarda yaşamakta olan "Ermenilere" gereksinmeleri olacak. "Dersimli Kırmanc (Zaza)lar, bu yönden uygun bir gruba teşkil etmekte. Ama bunun için onların aslen Kürt değil Ermeni olduklarının tescil edilmesi gerekir. Katıldığımız konferans da dahil, Kırmancı konuşan Dersimlilerle ilgili olarak süregelen etnik kimlik spekülasyonlarını bir çerçevede görmek gerekir.

Öte yandan Kürtler Türk sömürgeciliğini yenilgiye uğratarak özgürleşirlerse, uluslararası planda işgalci bir güç olarak değil, o toprakların sahipleri olarak kabul görecektir; bu bilinen bir şey. Bu da Ermenilerin "işgal altındaki Ermeni Vatanı" iddiasını zayıflatan bir durum olacak. Ötekilerine ek olarak bu nedenle de "Zazalar" ya da "Dersimliler Kürt değil" tezi önem kazanmaktadır.

Öte yandan, devlet ne kadar bu işin içerisinde; bu konuda da kesin bir şey söylemek kolay değil. Ama tümü ile olmasa da bir kesimi ile devletin bu projenin perde gerisindeki destekleyicisi olmadığına inanmak kolay değil. Elbet bunun, iktidarın yapısıyla da ilgisi var.

Bağnaz milliyetçi bir gücün iktidarı elinde tutması başka, demokratik nitelikte bir hükümetin işbaşında olması başkadır. Günü geldiğinde Kürtleri yok etmek isteyen bir anlayışın sahipleri ile onlarla birlikte ya da yan yana yaşamayı önemseyen Ermeni çevrelerin farklı kulvarlarda yüzecekleri açıktır.

Ermeni-Kürt ilişkilerini nasıl olabilir ya da olmalı

Ben şahsen Ermeni halkının ve özellikle de entelektüellerinin, Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanmış olaylarla ilgili olarak Kürtleri eleştirmelerinde, ondan da öte suçlu görmelerinde yadırganacak bir yan görmüyorum. Tersine bunu, olması gereken bir durum olarak değerlendirmekteyim. Ancak bu işi yaparken, ne onların ne de başkalarının iki noktayı göz ardı etmemeleri gerektiğini de belirtmek isterim.

1915 Soykırımı, Kürtleri temsil eden her hangi bir otorite tarafından kararlaştırılmış, planlanmış ve uygulanmış bir jenosid olayı değil. Kürt egemenleri içerisinde, Osmanlı devletinin kılıcı rolünü oynayarak ya da ferman çıkmışken, mal-mülk edinme amacıyla bu soykırıma katılan ve bu çerçevede suç işleyenlerin varlığını kimse inkar edemez. Ama Kürtlerin bir kısmının da tam tersi bir tutum takınarak Ermenilere destek verdiği, onları koruduğu noktası da göz ardı edilemez. Bu bakımdan, Kürtlerin bu soykırımla ilişkisini irdelerken suçlu ile suçsuzu aynı durumda görmemek, onları ayırmak önem kazanıyor. Aksi takdirde Ermenilere destek olmuş insanları, bir çırpıda katil durumuna düşürebiliriz.

Beri taraftan, elbet soykırımın tanınması ve sonuçları uluslararası hukuka uygun tarzda olur, daha doğrusu olmalıdır. Ama yaşanan trajedinin boyutları ne kadar büyük olursa olsun, bunun, bir kin ve nefret aracına dönüştürülerek başkalarına karşı düşmanca emeller beslenmesini de haklı kılmaz. Yahudiler, İkinci Dünya Savaşı yıllarında başlarına gelmiş olanlardan ötürü Alman halkını düşman olarak görebilirler mi? Böyle bir tutumun günümüz dünyasında haklı olduğu savunulabilir mi? Yine biz Kürtler özellikle de Türk devletlerinden çok zulüm gördük. İnkâr edildik, aşağılandık, başta düşüncelerimiz olmak üzere bütün özgürlüklerimizden yoksun bırakıldık, öldürüldük, sürüldük vs. Yaşadığımız bunca acıya rağmen Türk halkına düşmanlık etmeyi meşru gösterebilir miyiz?

Son yüzyılda sınırsız zulme uğrayan ve çok ağır bedeller ödeyen Kürt ve Ermeni halkları bakımından yapılması gereken tek doğru şey, aralarındaki sorunları diyalog ve uzlaşma yolu ile barışçıl bir tarzda halletmeye çalışmalarıdır. Her ikisinin de bundan başka her hangi bir seçenekleri yok.

Beri taraftan hiç kuşkusuz, Ermeni-Kürt ilişkileri 1915 trajedisinin kalıpları içerisine hapsedilemeyecek kadar uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu iki halk, binlerce yıl genellikle yan-yana, iç-içe barış içerisinde yaşadılar. Gerektiğinde acıyı da tatlıyı da paylaşmasını bildiler; birbirlerine arka çıktılar, güçlükleri birlikte göğüslediler.

Örneğin, Kıgılı Ermeni Papaz Andranik, 1890'larda çıktığı Dersim gezisi ile ilgili anılarında, Osmanlı saldırganlığı karşısında, Kürtlerin Ermenilere nasıl sahip çıktığını örneklerle anlatıyor. 1915 soykırımı sırasında da Dersim Kürtlerinin durumunda bir değişiklik gözükmedi.

Geçtiğimiz yüz yılda, Türk sömürgecileri Kürt halkına nefes aldırtmaz iken Sovyet Ermenistan'ının Kürt dili ve kültürüne yaptığı hizmetleri kimse unutturamaz bizlere. İster Kırmancca (Zazaca) ister Kurmancca konuşuyor olsunlar; Erivan Radyosunun, yaptığı Kürtçe programlarla Kürtlerin yüreklerinde oluşturduğu derin dostluk duygusu silinecek türden değil. Yine Karabêê Xaço ile Aramê Tigran gibi Ermeni sanatçıların Kürt müziğine yaptıkları hizmeti, hangi Kürt unutulabilir?

İşte iki halkın geleceğine damgasını vurması gereken, bu tür duygu ve düşünceler olmalı. 1915 başta olmak üzere, gerektiğinde kimi tarihi olayların objektif olarak ve cesurca sorgulanması, barış, diyalog, hak eşitliği ve dayanışmaya dayalı bir ilişkiler ağının oluşturulması! Bütün bunları, ne Kürtler olarak biz ne de Ermeni dostlarımız, göz ardı etmek gibi bir şansa ya da lükse sahip değiliz.

Erivan Kürtleri ile

Erivan'da kalma süremizin kısa oluşu ve programımızın yoğunluğu, bu ülkede yaşayan Kürtlerle görüşmelere yeterince zaman ayırmamızı engelledi. Oysa bu, bizim için çok önemliydi. Örneğin olanak bulsaydık ta Erivan'daki Kürt entelektüelleri ile görüşebilseydik, derneklerini, Kürtçe radyo program yöneticilerini hatta bir kaç Kürt köyünü ziyaret edebilseydik çok iyi olacaktı ama maalesef bunu gerçekleştirme olanağımız olmadı.

Ancak yine de yapabildiklerimiz oldu. Bu bakımdan ilk gün, genç Yezidi Şeyhi Qeyas'ın konferans yerine gelmesi ve hatta katılımcıları selamlayarak bir Yezidi duası okuması bizim için bir şanstı. Fırsat buldukça Şeyh ile ayaküstü sohbetlerde bulunduk. Yine onun vasıtası ile 3. gün akşam saatlerinde Prof. Karlanê Çaçan ile de görüşebildik. Bu arada, aynı saatlerde Aslan Beg adında bir başka yezidi Kürt ziyaretimize geldi.

Ermenistan'a gitmeden önce, yezidi Kürtlerin kendi ulusal kimliklerini inkar etmeleri yönünde devletten baskı gördüklerine ilişkin bilgiler edinmiştik. Hatta bu konu defalarca Kürt basınına da yansımıştı. Yanıt vermekte zorlanabileceklerini hatta söyleyeceklerinin başlarına iş açabileceğini düşündüğümüzden, karşılaştığımız Erivan Kürtleri ile bu konuyu konuşmadık. Onlar da her hangi bir şekilde değinmediler. Ama tamamı Yezidi olan ve Kürtçenin aynı lehçesini konuşan Ermenistan Kürtlerinin bir kesiminin kendilerini Kürtlerden ayrı bir halk şeklinde tanımladıkları biliniyor. Bu nedenle de Erivan radyosunda iki ayrı Kürtçe program yapılıyor. Her biri gruptan birine ait.

Yine bize aktarılanlara göre Kürtçe kitaplar basılıyor. Yapmak isteyen olursa, dergi ve gazete yayınlamanın önünde her hangi bir engel yok. Kürt çocukları kendi dilleri ile okuma-yazma öğrenmek üzere haftada 3 saat ders görüyorlar. Ekonomik yönden de Kürt köylerinin hayli iyi koşullara sahip oldukları söylendi bize.

Kars'a Gürcistan üzerinden ulaşmak!

Biletim, Berlin-Prag-Erivan gidiş-geliş ama ben dönüşü bu yolla yapmayı düşünmüyorum. Vate Çalışma Grubunun periyodik toplantılarının yirmincisi Mardin'de devam ediyor. Oraya bir an önce ulaşmam gerekli. Bu yüzden de Türkiye ve Kürdistan'dan gelmiş arkadaşlarla birlikte kara yolu ile dönmeye karar verdim.

31 Ekim günü sabaha karşı saat 03.30'da bir minibüsle ya yarım otobüsle Kars'a doğru yola çıktık.

Bir yandan yolculuğa başlarken, bir yandan da Bu yolculuğun mantıklı olmayan yanını tartışmaktan alıkoymuyoruz kendimizi. Erivan, Ağrı dağının doğu eteklerine kuruludur. Havanın kısmen açık olduğu bir saatte baktık, gerçi bulutla örtülü tepesi gözüküyordu ama dağın koca gövdesi bir adım ötede gibiydi. Hani elini uzatsan tutacaktıydın türünden bir yakınlık...

Gel gör ki Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normal olmaması yüzünden o bölgeden geliş-gidişler yok. Dolayısıyla da Erivan'dan Türkiye'ye gidebilmek için Gürcistan yolunu kullanmak zorunda kalıyorsunuz. Hal böyle olunca da taş çatlasa bir saatte alacağınız yol, 8-9 saate ulaşıyor. Türkiye tarafında gereksiz yere alınması gereken mesafe de işin cabası...

Büyük Ermeni sanatçısı Çarles Aznavur, bir süre önce İki devletin ilişkileri üzerinde dururken sadece Türk tarafını değil, Ermenistan'ı da eleştirmişti. Kanımca haksız da sayılmazdı. Sırf burada aktardığım durum bile, iki devlet arasındaki ilişkilere damgasını vuran mantıksızlığı göstermeye yetiyor. Kafkas ve Ortadoğu devletleri ne zaman insan hayatının, iyi yaşam koşullarına sahip olmanın önemini kavrayacaklar bilmiyorum. Bildiğim tek şey varsa o da bu bölgede sınırların genellikle zulüm çizgileri özelliğine sahip oldukları gerçeğidir.

Neyse, o koşullarda yolculuğumuz başlıyor. 3 saatten fazla yol aldıktan sonra Ermenistan-Gürcistan sınırına varıyoruz. Önce bir devletin topraklarından çıkış, sonra ötekine giriş ve yeniden başlayan yolculuk bitmek bilmiyor.

Etraf alabildiğine çıplak, hava soğuk, toprak donuk. Gözlerim, çevreye yayılmış tek-tük köylerde; yaşamın nasıl olduğunu anlamaya çalışıyorum. Gördüğüm köylerin hepsinde elektrik var. Ara sıra açıktan giden havagazı boruları ile karşılaşıyoruz. Ermenistan gibi Gürcistan'da da gaz boruları gömülmüyor, açıktaki dolaşıyor. Hemen hemen her köyün yanı başında birer yama gibi duran ve köyün kendisi kadar büyüklükteki çamlık alan dışında ağaç yok gibi. Gidiş yönümüz Karadeniz'e doğrudur. Bu nedenle de yol aldıkça ağaç sayısı giderek artış kaydediyor. Sonra adını bilmediğimiz bir vadiye giriyoruz. Burada üç şey hep paralel gidiyor: Irmak, yol ve çoğunu kavakların oluşturduğu seyrek ağaçlar.. Uzunca bir süre onu izledikten sonra önümüze çıkan bir yokuşu tırmanıyor ve sınıra ulaşıyoruz. Gürcistan sınırı açık. Pasaport kontrolleri yapılıyor, geçiyoruz. Geçer geçmez de Türk bayrağı asılı binanın önünde buluyoruz kendimizi. Her kesin görebileceği bir şekilde "Türk Gözü" levhası ile yüz yüzeyiz. "Türk Gözü Sınır Kapısı"dır burası.

Ne var ki kapı açık değil. Açılışa bir saatten fazla zaman var. 8-9 saatlik yolculuktan sonra uykusuz ve yorgun halde bu süreyi beklemek pek kolay değil ama başka çaremiz yok.

Derken görevli memurlar geliyorlar. Alışık olduğumuz tarzda somurtkan insanlar değiller. Çalışma tempoları da hayli hızlıcadır. Arkadaşlarımız, üç gün önce gelirken burada Kırmıncıca (Zazaca) konuşan Kulplu bir görevli ile karşılaştıklarını söylüyorlar. Dolayısı ile dönüşte de gözleri onu arıyor ve çok geçmeden de görüyorlar kendisini. Yanımıza geliyor, hal-hatır sorduktan sonra vedalaşıp uzaklaşıyoruz. Tabii onunla konuşmalarımız hep Kırmıncıca oluyor.

Türkiye tarafında ilk anda ormanlık alanlarda yol alıyoruz. Etrafta yamaçlara serpilmiş köyler oldukça bakımlı ve güzel gözüküyorlar. Ekonomik durumlarının iyi olduğunu görmek zor değil. Ben bu yöndeki kanımı söyleyince yanı başımda oturan Meral, "Bu bölgede çalıştım, biliyorum. Buralar Azeri köyleri. Zengin ve çok da gericiler. Kürt olduğum için öğretmenlik yaptığım köyde çok zorluk çekmiştim. Hem Kürt hem Alevi, düşünabiliyor musun! Bir keresinde az daha linç edilecektim. Baktım olacak gibi değil, amcama telefon açtım ve "Ne yaparsan yap beni buradan başka yere göndert, hayatım tehlikede" dedim. "Çaresine bakarız," diye yanıt verdi.

Aradan bir kaç gün geçti, bir gün baktım, çok sayıda yol yapım aracı köye geldi. Ekibin başında olan adamın kahvenin önünde durdu, adamın kendisi de indi, içeriye girdi. Meğer amcam kendisini arayıp durumumu anlatmış. O da köye o yüzden gelmiş, "Bayan öğretmen arkadaşımın kızıdır, sakın karışmayın, yardımcı olun" demiş. Ondan sonra da kimse bana bir şey demedi. Yardımcı olmadılar ama kötü bir şey de söylemediler ya da yapmadılar" diyor.

Bu sözlerin ardından, o kendisi gibi öğretmen olan amcası kızı Nadire ile konuşurken ben birden dalıyorum. "Halk" dedikleri de bu olsa gerek. Öğretmen olarak köylerine gelmiş bir insana ulusal ve dini kimliği nedeniyle tahammül gösteremeyenler, devletin bir görevlisini görünce dut yemiş bülbüle dönüyorlar" ne demeli?

Soyadlarından Meral ile Nadirenin köylerini tahmin etmişim, doğruymuş. İkisi de Pilvanklı. Almanya'dan yakın akrabalarını tanıyorum. Daha bu yaz köylerini ziyaret etmiştik. Ondan da öte Meral çok yakın bir dostumun kızı.

Kars'a doğru yolculuğumuz devam ederken, bir süre sonra ne orman kalıyor ne de bakımlı köyler. Bazen engebeli, bazen dümdüz ve çıplak bir arazide ilerledikçe, yaşamın buralarda hayli zor olduğunu düşünmekten başka bir şey yapamıyorum.

Kars'a ulaşmamız, öğle saatlerinde gerçekleşiyor. Burada artık bölünüp ayrı ayrı yerlere hareket edeceğiz. Kimimiz uçakla Ankara'ya, İzmir'e, kimimiz otobüsle Elaziz-Diyarbakir, Mardin'e doğru gideceğiz. Ama bunu yapmadan önce birlikte bir öğle yemeği yeme isteği ortak görüş olarak öne çıkıyor. Uygun bir lokanta bulup oturuyoruz. Yemek bittikten sonra ise hiç beklemeden ayrılıyoruz. Aynı otomobille gidecek olan biz beş arkadaş, bu kez, Kars'a uğramışken kaşar peyniri almadan gitmenin doğru olamayacağını noktasında uzlaşıyoruz. Aracımızı bir yere park eder etmez de yakınımızdaki dükkana dalıyoruz. Dükkanda çalışan 3 kişi var, her üçü de bayan. Biri türbanlı, ikisi ise başı açık. Bizler peynir seçimi ile uğraşırken içeriye köylü kılıklı, "gariban biri" diye düşündüğüm bir bayan giriyor. Bir şeyler aldıktan sonra sıraya ödemeye geliyor ve o "gariban!" kadın hiç düşünmeden banka kartını çıkartıyor, ödemeyi onunla yapıyor. Bu biraz tuhafıma gidiyor. Çünkü beklemediğim bir şeydi bu. İnsan uzun yıllar ülkesinden uzakta kaldı mı, toplumdaki değişimleri görmekte yetersiz kalıyor. Bendeki tuhafılık da bunun bir sonucu. Ülkeden ayrıldığım 1980 yılı ortalarından bir yana köprülerin altından o kadar çok su geçmiş ki tahmin etmekte zorlanıyoruz anlaşılan.

Kars-Erzurum-Bingöl-Diyarbakir-Mardin hattını izliyoruz. Bu yolu gündüz saatlerinde gitmeyi çok isterdim ama maalesef Erzurum-Kars arası dışındaki yerleri karanlıkta gitmek zorunda kaldık ve tabii çok istememe rağmen etrafı görme olanağım olmadı.

Vate Çalışma Grubu Toplantısında

Mardin'e ulaştığımızda, saat gece yarısını geçmişti. Ertesi gün, Vate Çalışma Grubu'nun Kırmanccayı standartlaştırma çalışmaları çerçevesinde düzenlediği toplantının yirmincisine katılmak üzere yine yeterince uyumadan kalkmak zorunda kalıyorum. Toplantı 2 gün önce başlamış, ben ancak 3. gününe yetişebiliyorum.

20. toplantımızın Mardin'de yapılmasının nedeni, Artuklu Üniversitesi'nin Grubumuzu davet etmesidir. Bu üniversitenin hem yönetim kademelerinde hem de öğretim üyeleri içerisinde Kırmanccaya sempati duyan ve buna bağlı olarak grubumuzla iyi ilişkilere önem veren dostların varlığını öteden beri biliyoruz. Özellikle de Üniversite Rektörü Prof. Dr. Serdar Bedii'nin demokratik ve hoşgörülü tutumu ile Rektör Yardımcısı ve Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Kadri Yıldırım'ın samimi çabalarına değinmeden geçmek olmaz. Kadri Yıldırım dostumuza Mardin'de de söylediğimiz gibi, bu dostane tutum ve iyi ilişkilerin bundan sonra da devam edeceğini umuyoruz.

4. gün çalışmalarımız bitiyor ve dağılıyoruz.

Bir süre önce Berlin'de görüştüğüm Duhok Üniversitesi Rektörü Dr. İsmet ile Kırmancca (Zazaca) ile Alevilik konularında bazı çalışmalar yapabileceğimiz konusunda anlaşmış, uygun bir zamanda kendilerini ziyaret etmeye çalışacağımı söylemiştim. Mardin'e gitmiş olmam bu bakımdan bir fırsattı. Buna karar verince de kara yolu ile oraya doğru yola çıktım.

Mardin, her nedense her zaman Kürdistan'ın doğal ve kültürel çeşitliliğini, güzelliklerini getirir aklıma. Bu kez de bu durum değişmiyor. Kentin o nefis tarihi evleri arasından geçerken bir yandan Kürtler, Süryaniler, Araplar ve öteki halklar ile onların dilleri ve kültürleri geliyor gözümün önüne. Diğer yandan Yahudilik, Yezidilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık gibi dini inançlar. Ülkemin, Çewlîg (Bingöl) ve Dersim yöreleri doğal

güzellikleriyle ne kadar büyüleyici iseler, Mardin de tarihi ile öyledir. Tıpkı şu sıralar depremin yıkıcı etkilerini atlatmaya çalışan Wan (Van) gibi...

Gitmekte olduğumuz yolun Nusaybin'e kadar olan kısmı bana yabancı değil. Buralarla tanıdık sayılırım. Ama daha sonrasını ilk kez görüyorum, yani yeni tanışıyoruz. Türkiye-Suriye sınırına paralel uzanan yol boyunca çevreyi izlerken bu sınır hattında her zaman olduğu gibi 20. Yüzyılın bize çektirdiklerini düşünmekten almıyorum kendimi. Bana, dünya da karşılaşılabilir en zor şey nedir, diye bir soru sorsanız, hiç tereddüt etmeden yabancı boyunduruğu altında yaşamak derim. Bunun acısı bir kez yüreğinize işledi mi, yaşamınız boyunca onun yarattığı o kahredici acıyı bir kez olsun kendinizden uzaklaştıramazsınız.

Gide-gide sonunda Cizre'ye ulaşıyoruz. Adını çok duyduğum, filmlerde izlediğim, fotoğraflarını gördüğün tarihi kente ilk kez çıplak gözle bakıyorum. Daha sonra göreceğim Silopi gibi burası da oldukça düzensiz ve kalabalık gözüküyor. Yapılanma çok anarşik, çok sağlıksız ama caddeler çok canlı. İnsanlar kendilerine göre bir dünya kurmuş, onunla idare edip gidiyorlar. Dicle nehri Cizre'den geçiyor. Görkemli Dicle, oldukça küçülmüş. Bir nehirde çok bulanık, büyükçe bir dereyi andırıyor. İki yakası otlar, çalılıklarla örtülü. Birileri el atsa mükemmel bir yeşil alan, güzel bir park doğar diye geçiriyorum içimden. Ama nerde, kim yapacak! "Gelinde dil, kaynada din iman yok," diye bir söz söylenir halk arasında. Bizimkisi de öyle. Bizde olanak yok, Türk yönetimlerinde ise vicdan.

Habur sınır kapısı Silopi'dedir. İlçeyi geçer geçmez, kamyon ve tır kuyruğu size eşlik etmeye başlıyor. Kilometrelerce gidiyorsunuz, hareketsiz araç kuyruğu sizden uzaklaşmıyor. Bunlar, Güney Kürdistan ile Irak'a mal götüren araçlar, yani döviz getiren ihracat konvoyu. Sınırın iki yakasında yaşayanlar Kürt olunca, bu tür işkenceler de şaşırtıcı olmuyor, tersine doğalllaşıyor.

Neyse ki yolcular bakımından durum öyle değil. Kuyruğun sol yanındaki boş hattı izleyerek kısa sürede pasaport kontrol noktasına ulaşıyoruz. Onu geçince "Kürdistan'a Hoş geldiniz" levhası karşılaşıyor bizi.

Beklemeden polis kontrol noktasına gidiyoruz. Temiz ve sakin bir salon kapısından içeriye girerken otobüsümüzde muavinlik yapmakta olan genç pasaportlarımızı toplayıp polise topluca veriyor. Az sonra da teker teker isimlerimiz okunuyor ve damgalı pasaportlarımız geri veriliyor. Oradan ayrılıp otobüse gidiyoruz. Yol üstündeki bir polis kaçak binen olmasının düşüncesi ile olacak ki pasaportlarımızı kontrol ederken;

"Tu ji ku yi?" (Nerelisin) diye soruyor bana.

"Ez ji Bakûrê me" (Kuzeyliyim).

"Tu ji Bakûr î! Way ser çavan" (Kuzeyli misin, baş-göz üzerine," diyor gülerek.

"Sipas, bi xatirê te!" (Teşekkür. Hoşça kal.)

"Oxir be, oxira xêrê be." (Uğurlar olsun. İyi yolculuklar)

Cizre-Silopi ile Zaxo-Duhok farkı

Sınır kontrollerini geçer geçmez Zaxo'dayız. Bu ilçeden geçerken bile, yakın geçmiş ile bu günün büyük farkını görmek zor olmuyor. Bundan önce 1993 yılında gördüğüm bu ilçe yorgun, yıkık-dökük ve cansız bir haldeydi. Oysa şimdi o hızla büyüyen, cıvıl-cıvıl modern bir Zaxo ile karşı karşıyayız.

Zaxo'yu geride bırakırken hava kararmaya başlıyor. Yolun ondan sonraki bölümünü karanlıkta gitmek zorundayız. Derken, önce Duhok'un ışıkları gözüküyor, sonra adım adım kendisi yaklaşıyor, daha doğrusu biz ona sokuluyoruz. Ne var ki daha şehre yeni adım atmakta olduğumuz bir noktada duruyor otobüs. Durduğu yer bir köprü'nün de başı. Muavin kente girmeyeceklerini, buradan öte kendi olanaklarımızla gitmemiz gerektiğini söylüyor. İtiraz ediyoruz ama bir işe yaramıyor. Otobanda, geçidi olmayan bir noktada iniyoruz. Berlin'de yaşayan ve Mezopotamya Tıp Günleri'nin üçüncüsüne katılmak ve bu arada ailesini ziyaret etmek üzere buraya gelmiş olan Dr. Derwêş (Derviş)'i arayıp durumu anlatıyorum ve hemen arkasından da otobanın öteki tarafına geçip beklemeye başlıyorum. Bulduğum nokta, apartmanlardan oluşan bir yerleşim sitesinin giriş kapısı. On-on beş dakikalık bir bekleyişten sonra Derviş ile yeğeni geliyorlar. Arabaya binip devam ediyoruz. Ne onlar nereye gittiğimi soruyorlar, ne de ben söylüyorum. Onlar sormuyorlar, çünkü benim misafirim ve doğal olarak evlerine götürüyorlar. Ben bir şey demiyorum, çünkü söyleyeceklerimin bir işe yaramayacağını biliyorum.

Bir süre sonra dar sokaklardan birine sapıyoruz, sonra sola dönüp ötekine giriyor ve bir kapının önünde duruyoruz. Burası Casım'ın evi. Makina mühendisi olan Casım, Derviş'in büyüğü. İçeri giriyoruz, doğallığı ve kalabalık hali ile tipik bir Kürt ailesi. Ancak evin kendisi klasik Kürt evlerinden değil, modern ve müstakil bir ev.

Kısa bir hoş-beşten sonra kendisi de Yezidi olan Casım, Yezidi piri Dr. Memo'nun davetlisi olduğumuzu ve oraya gideceğimizi söylüyor. Pir Memo ile tanışıklığımız 10 yılı aşıyor.

Berlin'den sonra onunla Duhok'ta da karşılaşmak ikimiz için de memnunluk verici. Kapıdan içeriye girdiğimizde, Duhok Vali Yardımcısı Dr. Behzat'ın orada olduğunu görüyoruz. Üniversite Rektörü Dr. İsmet daha sonra geliyor.

Yemek ile birlikte, değişik konuları içeren canlı ve verimli bir sohbetimiz devam edip gidiyor.

Geç saatlerde Dr. Derviş ile birlikte Casımgile dönüyoruz.

Ertesi gün sabahleyin Pir Mamo ile birlikte bu kez Duhok Üniversitesi'ne gidiyoruz. Kentin batısında geniş bir alan üzerine kurulmuş, modern bir üniversite burası. Tıp fakültesi gibi, inşaatı henüz devam eden bölümler de var.

İlk işimiz Kürt Dili Bölüm Başkanı Abdulwahab Xalit (Halit) ile görüşmek oluyor. Abdulwahab'ı bu yıl Mayıs ayında Hakkâri Üniversitesindeki Kürdoloji konferansında görmüştüm. Bu, ikinci görüşmemiz oluyor.

Hakkâri'deki görüşmemiz sırasında, Kırmancca (Zazaca) ile ilgili bir kaç bilgilendirme toplantısı ya da konferans düzenlemek istediklerini, konuşmacı olarak katılıp katılamayacağımı sormuştu; ben de memnuniyetle kabul etmiştim. Duhok'a gelmişken bu konuda somut bir program yapabildik. Bu arada, gelen isteklere uygun olarak Alevilik ile ilgili bir kaç toplantıyı da gündemimize alıyoruz. Bir aksilik çıkmazsa önümüzdeki yılın Nisan-Mayıs aylarında bu toplantıları gerçekleştireceğiz.

Üniversitedeki işimizi bitirdikten sonra Pir Memo ile birlikte Duhok'un merkezini dolaşıyoruz. Duhok'ta ana caddeler geniş ve hayli de temizler. Yapılanma, yine oldukça düzenli. Kaçak yapıya rastlamak kolay değil. İnşaat halinde olan bir tanesi dışında kentte gökdelen yok ki benim için bu bir olumluluk sayılır. Ne var ki ara sokaklar, ana caddeler gibi değil. Geleneksel olarak bu sokaklar dar yapılmış. Zemini bozuk olanlar az sayılmaz. Buralarda yol alırken aracınız sık sık beşik gibi sallanıyor. Temizlik yönünden de ana cadelere göre kötü durumdalar.

Kentin ana caddelerinde, trafik akışı düzenli ama tıkanma var. Böyle olması da doğal, çünkü Kürdistan'ın bu parçasının özgürleşmesi ile birlikte müthiş bir otomobil akını başlamış kente. Bunun bir nedeni Duhok'ta kollektif trafiğin henüz başlamamış olmasıdır. Böyle olunca da insanlar bütün gereksinmelerini özel otomobiller ve taksilerle karşılamak zorunda kalıyorlar. Otobüs, tramvay ve metro yapımı ile ilgili çalışmalar tartışma ve planlama aşamasındaymış. Önümüzdeki yıllarda bunlardan bazıları ya da tümü peyderpey hizmete girmeye başlayacakmış.

Bir diğer neden ise halkın ekonomik durumunda hızlı bir düzelmeye gerçekleşmiş olması ile güçlü bir otomobil tutkusunun varlığıdır.

Gözlerim çok aramasına rağmen Duhok'ta bir tek eski araba görmedim. Kürdistan'da belli bir yaşı geçmiş otomobillerin alım-satımı yasak.

Kentte gezerken isteğim üzerine kapalı pazar yerlerinden birine girdik. Özellikle sebze ve meyve bölümünü merak ediyorum. Bu yiyecek maddelerinin temiz ve düzenli dizilmiş halleri çok hoşuma gitti. Önüme çıkan ilk satıcıya narın nereden geldiğini soruyorum, Türkiye'den getirildiklerini söylüyor. Biraz ileride bir diğer satıcıya yine narları sorduğumda bu kez Hewraman diyor. Yeşil sebzelerin bulunduğu bir vitrine baktıkça bu kez soruyu ona yöneltiyorum:

"Bunlardan hangileri dışarıdan getiriliyor, hangileri yerli?"

Tamamı Kürdistan'ındır diyor. Süleymaniye, Hewlêr ve Kerkük'ten... On yıl önce sebzelerin hemen hemen tamamının dışarıdan getirildiğini söyleyince, "Şimdi bizimkiler var, çoğu kendimizin," karşılığını veriyor. Piyasada Türkiye'nin hala çok büyük bir paya sahip. Ama bu etkinlik giderek geriliyormuş. Türkiye'nin en büyük rakipleri İran ve Çinler. Örneğin, elektronikte hakimiyet Çin ile Japonlara geçmiş. Tekstilde ise Çin Türkiye'yi sıkıştırıyormuş. Hindistan'ın atakta olduğunu duydum. Otomobil piyasasında Güney Kore baş sırada gözüküyor.

Zaxo (Zaho) ile Duhok'un son 10 yılda gösterdikleri büyük gelişmeyi düşünürken, onları sınırın hemen öteki yakasında yer alan komşu Silopi ve Cizre ile karşılaştırmaktan alamıyorum kendimi. Cizre ile Silopi de yoksulluk, kentsel yapı çarpıklığı, düzensiz trafik o kadar belirginlik, üzerinde düşündükçe boğulacak gibi hissediyorsunuz kendinizi. Buna karşılık sınırın güneyindeki en yakın bu iki kentte; yani Zaxo ile Duhok'ta, yukarıda kısaca aktarmaya çalıştığım gibi, tersi bir manzara çıkıyor karşınıza. Gelişme, göz kamaştırıcı!

Kendi kendime bu farkı yorumlarken "Özgür olmakla boyunduruk altında olmanın farkıdır. Sınırın güneyi özgür, kendi kendini yönetiyor, kuzeyi ise sömürgeci boyunduruk altında," diye önce kendi kendime söylüyorum sonra da Pir Memo'ya anlatıyorum bu farkı. O da tıpkı benim gibi düşünüyor.

Elbet bunları dile getirirken Güney Kürdistan'da her şeyin güllük gülistanlık olduğunu söylemek istemiyorum. Kürdistan'ın bu parçasında halledilmemiş sorunlar, güçlükler, yönetim zaafları var. Rüşvet ve adam kayırma oldukça ileri düzeydedir. Sömürgeci yabancı kültürlerin ortasında bir ada gibi duran özgür Kürdistan, bu kültürlerle karşı direnmekte hayli zorlanıyor. Üstelik Arap kültürü, bölgeye İslami bir kılıfla geliyor. Böyle olunca da ekonomide, alt yapıda hizmetlerinde, eğitim ve sağlık hizmetlerinde kaydedilen önemli gelişmeler, sosyal alanda aynı ölçülerde ortaya çıkmıyor, hatta gerileme gözüküyor. Örneğin, eğer gözlemlerim beni yanıltmıyorsa Arap televizyonları, günlük yaşamda Kürt televizyonlarından çok daha fazla seyrediliyorlar. Arapçaya çevrilmiş Türk televizyon dizileri, Kürt ailesinin değişmez konukları arasındalar. Bazen açık, bazen gizli tarzda devam eden toplumsal baskı, kadını her gün biraz daha geri plana itiyor. Çarşı-pazardaki çarşafli kadın sayısı, bu gün düne göre daha çok daha yüksek orandadır. Aile içi şiddet ve sosyal yaşamın dışına itilme durumu bakımından Kürt kadınının bu gün Saddam dönemine göre daha geri planda olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Ver elini Hewlêr

Duhok'tan Hewlêr'e gitmek üzere yola çıktığımızda, önce güneye doğru, Musul yönünde, sonra da doğuya sapıyoruz. Sürücümüz Casım'ın yeğeni Named. Bu yüzden de en çok Yezidi köyünü görebileceğimiz yolu tercih ediyor. O arabayı sürerken Casım da iki tarafta, çıplak araziye serpilmüş köyleri işaret ediyor. Şu Yezidi köyü, şu Süryani, ötekisi Keldani, berikisi Arap diye taraf ediyor. O yörede nüfusun büyük çoğunluğu Yezidi Kürtlerden oluşuyor; bu bilinen bir şey. Ama Keldanilerin, Süryanilerin, Arapların ve Şebek Kürtlerin varlığı da göz ardı edilecek gibi değil. Dilleri, kültürleri ve dini inançlarıyla çok renkli bir görünümü var bölgenin. Arap terör gruplarının Yezidi Kürtlerle Hıristiyanlara ait köyleri hedef haline getirip katliamlar yapmalarına ilişkin birçok örnek olay dinliyoruz Casım'den.

Sıkı bir güvenlik denetiminden sonra nihayet Hewlêrdeyiz. En son uğradığım beş yıl öncesine göre tanınmayacak derecede büyümüş, gelişmiş, modernleşmiş Federe Kürdistan'ın başkenti. Sosyal ve kültürel alanlarda sıçrama halinde olan İslami tutuculuk, burada Duhok'tan da güçlü durumdadır.

Hewlêr'de sadece bir gün kalıyorum. Ertesi gün, Pegasus Havayolları uçağı ile Ankara'ya uçuyorum. Sabaha karşı 04 sıralarında havalanan uçağımız, saat 06. civarında Esenboğa'ya iniyor.

Kürtlerin Ana Gündemi: "KCK Davası"

Hewlêr'i geride bırakıp sabaha karşı Ankara'ya doğru uçarken sevinç ile hüznü bir arada yaşıyordum. Sevinçliydim, çünkü eleştirilecek bir sürü şeye rağmen özgür Kürdistan'ın kısa sürede kaydettiği büyük gelişmeler, gerçekten de umut vericidir. Beklenmedik değişiklikler olmazsa geleceği oldukça parlak gözüküyor ülkemizin bu parçasının. Hüzünlüydüm, çünkü

ülkemin kuzeyi tam tersi bir durumla yüz yüze yaşıyor. Zulüm ve terör azalmak ya da bitmek yerine artarak devam ediyor.

Ankara'ya uçmamın asıl nedeni orada yaşamakta olan annemi ziyaret etmektir. Anne, kardeşler ve yeğenler hep birlikte sohbet ederken, yaşadıkları tedirginliği yüzlerinden okumak güç olmuyor. Son dönemde, aşağı yukarı gurbetteki bütün Kürtlerin durumu böyleymiş. Yarın ne olacak endişesi hemen hemen herkeste var. Bilmiyormuş gibi bir ara "Ortalık neden böyle gerginleşti?" diye soruyorum.

Kardeşim, "*Erdoğan'ın duruşuna, yüz hatlarına, sözlerine bak anlarsın. Bunların başlattığı yeni terör dalgası 12 Eylül dönemini de aratacak gibi gözüküyor,*" diye yanıt veriyor.

Onun bu sözleri, kısa bir süre önce genç bir Alman bayanın şu ilginç değerlendirmesini hatırlatıyor bana.

"Türkiye'deki gidiş beni çok rahatsız ediyor. Bizde Nazist gruplar var, devlet onlarla mücadele ediyor, etkilerini kırmaya çalışıyor. Türkiye'de ise tam tersine devlet Nazist yöntemlerle demokratlara, Kürt yurtseverlerine saldırıyor," diyor.

Haksız mı? Bence değil.

Sonraki günlerde, Ankara'da bulunduğum günlerde iki şey gündemimizden hiç çıkmadı:

Bunlardan biri Van depremi, ikincisi ise "KCK Operasyonu" adı altında Kürtlere karşı sürdürülen tutuklama furyası idi.

Ve ben hala oradayken Başbakan yaptığı konuşmaların birinde, bu davaya gerekçe olarak "KCK'nın devlete paralel bir devlet gibi hareket etmesini" gösteriyordu. Bu, çok ilginç bir durumdu doğrusu. Başbakan, bu sözleri ile çok açık bir şekilde davanın politik bir sindirme operasyonu olduğunu bir kez daha itiraf etmiş oluyordu. Daha da ilginç, bu dava çerçevesinde yapılan tutuklamalara karşı çıkan ve eleştirenler de yine Başbakan tarafından "terör destekçileri" olmakla itham edilmekteydiler.

Erdoğan, aynı konuşmasında aynı dava çerçevesinde tutuklamalara devam edileceğini dile getirmekten de geri kalmadı.

Kuşkusuz, nereden bakılırsa bakılsın, başbakanın söyledikleri politik bir skandal niteliğindedir. Örneğin "paralel bir devlet gibi hareket etmek bir yana" bir halk için kendi devletini kurmasını istemek dahi, uluslararası hukuk normlarına göre suç değil, tersine temel bir haktır. Şiddet devreye girmediği devlet bu hakkı isteyenlere karşı baskı yöntemlerine başvurması meşru olarak kabul görmez. İngiltere ayrılmak isteyen İskoçyalıları, İtalya Kuzey İtalyanlıları, İspanya Bask ve Katalonları böyle bir gerekçe ile cezalandırıyor mu? Cezalandırabilir mi?

Hızını alamayan Başbakan'ın, bu davayı eleştirenlere karşı takındığı tutum ise tam anlamıyla 12 Eylül 1980 darbesini yapanların mantığının yaşamakta olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koyuyor.

Tabi 12 Eylül mantığı sadece iktidar cephesinde kendisini göstermiyor. Türk basınının paspas gibi yerlerde sürünmesi, bin bir dereden su getirerek mevcut politik soykırımı haklı göstermeye çalışması, tiksinti verici bir rezillik örneği olarak bu basının siciline her gün yeniden işleniyor.

Türk basınında bu operasyonu "demokratik siyasetin önünü açacak bir adım", "Teröre karşı mücadelenin bir parçası" hatta "faşizme karşı bir önlem" şeklinde değerlendirenlerden geçilmiyordu. Türkiye'de bulunduğum günlerde, bu tür değerlendirmeleri okurken, sıradan çıkarların bile insanları nasıl çığırdan çıkartıp rezilleştirdiğini düşündüm durdum. İnsan sormadan edemiyor; halkın oyu ile iş başına gelmiş belediye başkanları ile il genel meclisi üyeleri, avukatlar, yazarlar hangi silahlı eylemi yaparken yakalandılar acaba? Eğer devleti yönetenler, yaptıkları işin doğruluğuna inanıyorlarsa, basına yönelik susturma operasyonlarına neden başvuruyorlar acaba?

Ankara'dan büyük kaygılarla ayrılıyorum

Ankara'dan ayrılırken kaygılarımın daha da büyüdüğünü fark etmem zor olmuyor. Ne olacak bu işin sonu? Birçok insan gibi ben de Kürt sorununa çözüm bulmak amacıyla olumlu adımlar atılacağını umarken, tam tersi gerçekleşiyor ve zulüm çarkı yeniden hızlanarak dönmeye başlıyor.

Türk sömürgecilerinin, ABD ve Avrupa'nın maşası olma rolünü üstlenmeye karşılık Kürtlerin kellesini istedikleri ve onlarla bu çerçevede anlaştığı göz önünde olan bir şey.

Peki bunu başarabilirler mi? Kürt halkı, bu operasyonlar sonucunda boyun eğer mi dersiniz?

Yapılanları asla küçümsememekle birlikte, bunun devleti yönetenlerin kel başlarına derman olmayacağından yüzde yüz eminim. Bu halk son yüz yılda ne badirelerden geçti, neler yaşadı; biz de biliyoruz, Türk sömürgeci tayfası da. Örnek mi istersiniz, işte size şu sıralarda hararetle tartışılmakta olan Dersim soykırımı! 1937-38'de Dersim'de insanlık suçunu işleyenler, bu işi yaparken "Kürt meselesini tarihe gömmek" gibi bir hayalin peşine takılmışlardı. Peki ne oldu? Dersim meselesi döndü dolaştı, Kürt sorununun çok önemli bir halkası olarak yeniden karşılara dikiliverdi. "Tarihe gömdük" dedikleri mesele, kendilerini tarihe gömecek gibi gözüküyor. İşin gerçeği, Seyid Rıza, idam sehпасına giderkenki kahramanlığı ile yapmıştı bu işi.

Söyle bir düşünün; Mustafa Kemallerin, İnönülerin, Kenan Evrenlerin, 1990'lı yılların astığı astık, kestiği kestik yöneticilerinin teslim alamadığı bu halkı AKP iktidarı mı teslim alacak? Bunun mümkün olamayacağını onu ezenler de iyi biliyorlar. Biliyorlar ama bu halkın temel haklarına saygıya dayanan bir çözüm de gerekli adımları atmıyorlar. Buna ne cesaretleri var ne de niyetleri.

Ama bizden söylemesi; bu gün Başbakan olarak Erdoğan nasıl ki 1937-38i mahkum ediyor ve özür diliyorsa, yakın bir geçmişte birileri de onun şu sıralar sürdürdüğü politik soykırım için aynı şeyi yapabilir. İnsanlar çözüm beklentisi içerisinde iken rakiplerini politik operasyonlarla yok etmeye çalışmak gibi faşizme özgü terör yöntemleri hiç mi hiç, hayra alamet değil, bizden söylemesi!

Berlin, 01.12.2011